

О. В. Марущак // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна : Зб. наук. пр. – Випуск 19 : Інноваційні технології управління якістю підготовки майбутніх учителів фізико-технологічного профілю. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2013. – С. 302-304.

УДК 378.147:746.3

Галина Мельник,
Галина Ліщинська-Кравець
(Дрогобич, Україна)

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ВИШИВКИ

У статті на основі аналізу педагогічної, психологічної та методичної літератури розкривається роль процесу навчання студентів вишивці у розвитку їх інтелектуальної активності. Висвітлено чинники розвитку інтелектуальної активності студентів, шляхи їх реалізації, а також наводяться способи стимулювання інтелектуальної активності майбутніх вчителів під час навчання вишиванню.

Ключові слова: творча активність, креативність, інтелектуальна активність, мистецтво вишивання.

В статье на основании анализа педагогической, психологической и методической литературы раскрывается роль процесса обучения студентов вышивке в развитии их интеллектуальной активности. Раскрыты факторы развития интеллектуальной активности студентов, пути их реализации, а также приводятся способы стимулирования интеллектуальной активности школьников во время обучения вышиванию.

Ключевые слова: творческая активность, креативность, интеллектуальная активность, искусство вышивки.

In the article on the basis of pedagogical, psychological and methodical literature deals with the role of the learning process of the students they are in the development of their intellectual activity. Highlights the factors of development of the intellectual activity of the students, the ways of their implementation, and presents ways of stimulating the intellectual activity of future teachers during embroidery.

Keywords: *creative activity, creativity, intellectual activity, the art of embroidery.*

Постановка проблеми. У сучасній освіті аспекти розвитку інтелектуальної активності студентів привертають постійну увагу педагогів і психологів. Природна допитливість, яка яскраво виражається в нескінченних запитаннях особистості, – джерело її пізнавальної та творчої активності. Молодь приходять до навчального закладу з бажанням вчитися, її приваблює і процес занять, і статус, і навчальне середовище. На початку навчання вони майже виключно «вбирають» нову інформацію. У процесі навчальної діяльності студенти не просто відтворюють те, що засвоюють, а завдяки своїй унікальності й неповторності, вони розвиваються, поповнюють свої знання, вдосконалюють навички. Минає небагато часу, і студенти нерідко втрачають значну частину свого потенціалу, знижується їх інтелектуальна активність. Під тиском неправильно організованої навчальної діяльності, покликаної бути основною формою творчої діяльності, студенти стають лише пасивними виконавцями навчальних завдань. Вивчаючи причини зниження пізнавальної активності молоді необхідно розглядати процес розвитку інтелектуальної активності як комплексну психолого-педагогічну проблему, враховуючи особливості психічного розвитку, зміст, методи і форми їх навчальної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні аспекти проблеми розвитку інтелекту, творчих та дослідницьких здібностей

*Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції
«Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика»*

особистості висвітлені у працях В.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, В.М. Дружиніна, Д.Б. Ельконіна, О.М. Леонтьєва, О.М. Матюшкіна, С.Л. Рубінштейна, М.Л. Смульсон, Н.Ф. Талізінної, а також Ж. Піаже, Дж. Рензулі, К. Роджерса, Ч. Спірмена. Значний внесок у розв'язання цієї проблеми на рівні аналізу принципів, методів і форм навчання здійснили Ю.К. Бабанський, І.Я. Лернер, Ю.І. Машбиць, В.О. Сухомлинський, М.М. Скаткін, І.С. Якіманська та ін.

До проблем розвитку творчої активності молоді постійно звертаються у своїх роботах вітчизняні й зарубіжні педагоги і психологи. Психологічні основи теорії творчої активності закладені в дослідженнях Д. Богоявленської, Л. Виготського, П. Гальперіна, Д. Зльконіна, В. Крутецького. Г. Костюк, Я. Пономарьова, Н. Талізінної тощо; педагогічні аспекти цієї проблеми розглядалися В. Андреевим, Ю. Бабанським, М. Даниловим, П. Підкасистим, М. Скаткіним.

Серед підходів до системи освіти, які враховують активність суб'єкта навчання, можна виділити концепції Дж. Дьюї, О.М. Леонтьєва, А. Маслоу, С. Паттерсона, К. Роджерса, М.А. Холодної, Г.І. Щукіної, І.С. Якіманської та ін.

Саме поняття навчальної активності достатньо повно розкрито у методичній літературі та мало адаптовано до трудової підготовки. Тому визначення умов розвитку інтелектуальної активності студентів із урахуванням реального рівня їх навченості, пізнавальних та освітніх потреб, вікових та психологічних особливостей є сьогодні актуальною проблемою.

Мета статті – розкрити роль процесу навчання вишивці як чинника розвитку інтелектуальної активності студентів.

Виклад основного матеріалу. Багато сучасних вчених розглядають творчість в різних аспектах. Одне з розумінь творчості – незвичайні прояви ординарних процесів [4, 41]. Саме творча діяльність людини робить її істотою, зверненою до майбутнього, яка творить його та видозмінює своє

сьогодення. Головне у творчості – це усвідомлення себе, як "нового відкриття", як активного, перетворюючого (в широкому значенні) начала, як будівельника світу, який реалізує в процесі цього будівництва свою особистість і свої індивідуальних здібності, знання і вміння [7, 84].

За Н.Т. Гурець [6] творчість – це діяльність людини, спрямована не тільки на творення нових за змістом та формою матеріальних та духовних цінностей, але й на розвиток самої особистості.

Д.Б. Богоявленська [2] вважає, що власне творчість починається там, де перестає бути тільки відповіддю, тільки розв'язанням поставленого завдання. Тобто, там, де самоцінним є сам процес діяльності, а не лише результат. Саме в цьому виході за межі заданого, в цій здатності до продовження пізнання за рамками вимог заданої ситуації, і криється таємниця вищих форм творчості, здатність бачити в предметі щось нове, таке, чого не бачать інші.

Для визначення творчості Д. Богоявленська ввела [2] одиницю її аналізу – інтелектуальну активність. За визначенням автора вона поєднує інтелектуальні (розумові здібності) і неінтелектуальні (особистісні й мотиваційні) фактори мисленнєвої діяльності, не зводячись до жодних з них. Як синоніми вихідного терміну «інтелектуальна активність» часто використовуються також терміни «ситуаційно-нестимульована діяльність» і «пізнавальна самодіяльність», які дозволяють більш тонко вловити сенс цього явища [3, 36].

Вчена виділяє декілька рівнів інтелектуальної активності: стимульно-продуктивний або пасивний, евристичний, креативний.

Якщо навіть при старанній та енергійній роботі досліджуваний залишається в рамках способу дії, встановленого спочатку, то це показник пасивного рівня – безініціативне прийняття того, що задане ззовні. Ще однією відмінною рисою пасивного рівня є нетерпляча потреба в нових враженнях, коли виникає звикання до старих; в цьому і розпізнається незрілість думки, поверхневність.

Евристичний рівень проявляється у тому, що особистість виявляє певною мірою інтелектуальну активність, не стимульовану зовнішніми чинниками, шукає нові засоби. Однак схильна виявити тільки емпіричні закономірності, які дають змогу розв'язувати поставлені ззовні задачі.

Для людини з найвищим рівнем творчої активності – креативним емпірично знайдена закономірність стає не кінцевим пунктом розумового процесу, а проблемою – самостійною метою дослідження [1].

Прояви інтелектуальної активності виявляються в будь-яких обставин, в будь-якій діяльності людини.

Виникнення інтересу до вишивки у значної кількості студентів залежить безпосередньо від методики її викладання, від того наскільки вміло буде побудована навчальна робота. Потрібно потурбуватися і про те, щоб на заняттях кожен студент працював активно, із захопленням, та використовувати це як відправну точку для виникнення й розвитку допитливості, глибокого пізнавального інтересу. Саме в цей період потрібно намагатися розкрити привабливі сторони вишивки.

Проявом інтересу студентів у навчальному процесі є їхня інтелектуальна активність, яку можна помітити за багатьма діями. Запитання студентів, звернені до викладача, говорять про наявність пізнавального інтересу. Запитання виражає прагнення пізнати ще незрозуміле, глибше проникнути у предмет свого інтересу. Самостійно поставлене запитання виражає пошук, активне прагнення знайти першопричину. Байдужий до навчання студент не задає питань. Тому повага з боку педагога до запитань студентів, ґрунтовні відповіді на них, спонукання молоді до постановки запитань – це не тільки показник, але й важливий шлях зміцнення інтересу до знань [5].

Поставивши перед собою мету – розвивати інтелектуальну активність студентів на заняттях з вишивки – викладач докорінно змінює звичну для них ситуацію навчання, характер діяльності, ставить їх в іншу позицію: студент

перестає бути пасивним споживачем чергової порції знань, а стає активним учасником процесу навчання. Такі зміни в діяльності на заняттях з вишивки потребують від студента своєрідного “просування в невідомому просторі”. У життєвому досвіді студентської молоді не представлені ані нові правила навчальної діяльності, ані алгоритми дій, ані новий статус у новій ситуації. Раніше студент цілковито підпорядковувався педагогу, а тепер від нього очікують проявів активності, висловлювання своїх думок, ідей, сумнівів, розв’язання навчальних завдань та проблем, що часто не мають єдиної правильної відповіді. Правила взаємодії майбутнього фахівця з викладачем та одногрупниками підлягають перегляду, так само, як і форми самооцінки, способи аналізу власної діяльності та її результатів. Все це для студента необхідно відкрити, визначити, продемонструвати.

Зазвичай у своїй діяльності педагог найчастіше орієнтується на те, чи вивчено студентом навчальний матеріал, чи виконано завдання. Студент буде активним у тому випадку, якщо його не лякатиме атмосфера заняття, що складається з різних аспектів його власної діяльності. Активність яскраво проявляється і в тому випадку, коли на занятті відсутня критика його особистості з боку викладача або одногрупників, а зауваження мають конструктивний характер і стосуються, насамперед, результатів навчальної діяльності. Студент відчуває себе у безпеці, якщо будь-який його внесок у навчальний процес помічений та цінується.

Інноваційні підходи до організації навчально-пізнавального процесу на заняттях допоможуть подолати розрив між освітою та вимогами життя, дозволять істотно активізувати розумову та пізнавальну діяльність учнів, підвищать інтерес до навчальних предметів. Формування компетентностей студентів зумовлене не тільки реалізацією відповідного змісту освіти, але й адекватних методів та технологій навчання. Перелік цих методів є досить широким. Нині вітчизняні вчені поряд із традиційними уроками пропонують й інші форми організації навчального процесу: інтегрований урок, лекційно-

семінарські або лекційно-практичні заняття, інтерактивні заняття, інформаційні технології, проектне навчання, продуктивне навчання та інші [8; 9].

Розвиток інтелектуальної активності студентів на заняттях з технологічного практикуму (розділ «Технологія вишивки») потребує від педагога створення умов нової організації навчального процесу. До таких умов можна віднести:

- 1) багатосторонній тип комунікацій, що відтворюється у навчальному процесі;
- 2) сприятлива, позитивна психологічна атмосфера під час заняття;
- 3) норми спільної праці, вироблені викладачем разом зі студентами;
- 4) спеціальне розташування меблів;
- 5) наповнення навчальної майстерні різноманітними матеріалами, які педагог та студенти можуть використовувати у процесі заняття;
- 6) чітке дотримання технології заняття та організації пізнавальної діяльності студентів.

Не менш важливо дотримуватися багатостороннього типу комунікацій, які виникають не тільки між викладачем та студентами, а й між усіма майбутніми фахівцями, а педагог та студент стають рівноправними учасниками навчальної діяльності. Психологи наголошують на важливості взаємодії студентів один з одним, оскільки консультування, проведене однолітками, або взаємонавчання, є одним з найефективніших способів засвоєння знань.

Вивчення української вишивки як виду декоративно-ужиткового мистецтва, її художніх особливостей, технології дає широкі можливості для розвитку інтелектуальної активності студентів, оскільки великі обсяги навчального матеріалу містяться у найрізноманітнішій літературі, у побуті багато українських сімей, які пропагують українську вишивку, а, отже,

молодь володіє певним життєвим досвідом та орієнтуються у питаннях використання та виготовлення вишитих виробів.

Зміст навчання сам по собі, без спеціального формування прийомів розумової праці, не може автоматично розвивати інтелект учнів. Він є лише передумовою, підґрунтям для розвитку мислення. Тому колектив педагогів наповнює процес навчання діяльністю та спрямовує на становлення свідомості й особистості.

Важливою умовою успіху проведених занять з вивчення початкових швів української вишивки є позитивна мотивація навчальної діяльності студентів. На цьому етапі з метою активізації пізнавальної активності студентів доцільно використати бесіду про вишивку, основними питаннями якої є:

- 1) Чи є у вас вдома вишиті вироби? Назвіть та дайте коротку характеристику їм.
- 2) Чому часто виникає необхідність оздоблювати предмети вжитку вишивкою?
- 3) Чи модним сьогодні є вишитий одяг? Звідки ви про це дізналися?
- 4) Чи вмієте ви вишивати? Якими техніками?
- 5) Хто вас навчав вишивати? Чи хочете продовжити, а то і почати навчатися мистецтву вишивання?

Отже, запитання слід побудувати таким чином, щоб відповіді передбачали і використання життєвого досвіду студентів, і пробуджували уяву, а також давали можливість викладачу провести цю частину заняття в інтерактивній формі. Педагог повинен чітко уявляє кінцевий результат бесіди. На цьому етапі можна застосувати метод “Займи позицію”, оскільки це допоможе з’ясувати, які позиції та думки можуть існувати щодо розглядуваного питання. Можливо, у процесі обговорення думок виникатимуть і спірні моменти, тому викладач повинен бути готовим до цього. Важливо, щоб студенти чітко обґрунтовували свою позицію, уважно

вислуховували думки інших, а згодом дійшли б висновку про необхідність вивчення вишивки та удосконалення своїх практичних вмінь [9].

При вивченні нового матеріалу використовується різноманітний ілюстративний матеріал, який супроводжується поясненням викладача. Пояснення необхідно будувати так, щоб теоретичні відомості про вишивку, техніки вишивання займали не більше 10-15 хв. навчального часу. Крім того, під час пояснення слід постійно звертатися до життєвого досвіду студентів, проводити аналогії, спонукати до дискусії. Це дає змогу педагогу формувати свідомі знання у студентів, використовуючи цікаві для них форми роботи на заняттях.

З-поміж дидактичних засобів доцільно віддати перевагу таким з них, які містять комунікативно-ситуативні завдання; завдання залучення досвіду студентів; завдання наближені до життя, що стимулюють інтелектуальну активність майбутніх учителів технологій.

Тренувальні вправи при вивченні початкових швів найкраще проводити в малих групах з елементами гри, змагання. Технологію виконання вишивальних швів доцільно демонструвати, використовуючи спеціальний екран на високій підставці. На ньому, для зручності відліку ниток, доцільно напнути мішковину. Вишивку рекомендуємо виконувати великою голкою з яскравою ниткою.

Після пояснення викладача студенти у зошитах замальовують їх графічне зображення (або схеми виконання) та виконують шви, користуючись технологічними картами. На цьому етапі заняття педагог має широкі можливості для впровадження методик інтерактивного навчання. Для кожної групи студентів можна пропонувати окремі завдання, а потім змінювати їх між групами [8]. Використання таких методів, як “Коло ідей” чи “Акваріум” у малих групах дає можливість студентам не лише вивчити техніки вишивання, а й удосконалити свої вміння.

Наприклад, у процесі виконання шва “за голкою” студенти користуються технологічною карткою, яка супроводжується рисунком із зображенням послідовності виконання шва. Спершу доцільно обговорити зі студентами зображення на картках, дізнатися про рівень їх розуміння та готовності до виконання шва. Для цього можна використати метод “Мікрофон”, поставивши перед тим запитання: чи можна, користуючись запропонованим рисунком, виконати шов “за голкою”? Студенти дають відповіді на питання дуже швидко, не перебиваючи один одного. Перед тим в групах проводять невеличкий аналіз зображення та роблять висновки. Потім викладач пропонує студентам інструкційну карту і вони приступають до виконання практичного завдання. Наводимо приклад такої інструкційної картки на виконання шва “за голкою”:

1. Закріпивши нитку, відраховують назад по п'ятканню певну кількість ниток, яка становить довжину стібка, і вколюють голку.
2. Відраховують вліво 6 ниток основи і вколюють голку.
3. Знову відступають назад на 2 нитки основи і вколюють другий стібок. В кінці шва закріплюють нитку (рис. 1).

Рис. 1. Шов “за голкою”

Підсумком цього етапу уроку є демонстрування правильно виконаних зразків швів.

У процесі виконання стеблового шва викладач одночасно пропонує студентам інструкційну карту на виконання шва, рисунок із зображенням послідовності виконання стеблового шва, а також орнаменти, у яких поєднуються вивчені раніше техніки вишивання. Студентам пропонується

*Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції
«Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика»*

визначитися із послідовністю роботи шляхом виявлення позиції кожного студента стосовно плану виконання практичного завдання. Тут доцільно застосувати метод “Займи позицію”. Адже частина студентів потребуватиме технологічної карти та рисунка, інші – користуватимуться у роботі тільки рисунком, а ще одна група працюватиме з додатковими матеріалами. Використання цього методу дасть змогу викладачу поділити студентів на групи за типом обраного завдання.

З метою розвитку інтелектуальної активності студентів подання необхідної навчальної інформації викладач може провести у вигляді міні-лекції, у якій доцільно наголосити, що мистецтво української народної вишивки виникло дуже давно, а формувалося протягом багатьох століть. Свій розвиток воно продовжує і сьогодні. До наших днів дійшло майже 100 технік (швів) вишивання. Міні-лекцію доцільно будувати так, щоб в студентів пробуджувався інтерес до історії вишивки, її морфології, орнаментики, символіки тощо.

Розвиток інтелектуальної активності студентів неможливий без глибоких знань технік вишивання, розуміння ними закономірностей орнаментики. Для цього викладач може застосувати безліч завдань:

1. За запропонованими зразками швів визначте одnobічні та двобічні шви.
2. Підберіть зразки вишитих виробів або ілюстрації та визначте види орнаментів.
3. Виконати шов “кривулька” (чи будь-який інший), користуючись запропонованою послідовністю (у якій пропущено деякі етапи).

Використання аналогічних вправ, завдань під час вивчення вишивки надає можливість для організації ділової співпраці з метою розв’язання поставленого перед студентами навчального завдання. Вільне спілкування на занятті, спонукання студентів до висловлювання власної думки, повага до

думки оточуючих – необхідні умови для розвитку інтелектуальної активності студентів на заняттях з вишивки.

Підбираючи систему завдань, викладач не прагне, щоб вони були виконані швидко і безпомилково. Він повинен домогтися того, щоб кожне рішення було творчим, з нього можна було б взяти якнайбільше користі для розвитку інтелектуальної активності студентів.

Висновок. Творча діяльність є найвищим рівнем людської діяльності, бо лише на основі творчості можливий суспільний поступ. Тому розвиток інтелектуальної активності як основи творчості особистості є найважливішим завданням, яке має домінувати в системі освіти у наступні роки. Сьогодні актуальною є проблема створення навчальних методик з вивчення вишивки у різних навчальних закладах, метою яких є підвищення рівня естетичного і духовного виховання, активізації творчої діяльності молодого покоління, залучення до активного споглядання та проектування творів мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богоявленская Д.Б. Пути к творчеству. / Д.Б. Богоявленская – М.: Знание, 1981 – 96 с.
2. Богоявленская Д.Б. “Субъект деятельности” в проблематике творчества. / Д.Б. Богоявленская // Вопросы психологии. – 1999. – №2. – С 35 – 41.
3. Богоявленская Д.Б. Одаренность: природа и диагностика. / Д.Б. Богоявленская, М.Е.Богоявленская – М.: АНО «ЦНПРО», 2013. – 208 с.
4. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л.С. Выготский – СПб.: Союз, 1997. – 96 с.
5. Гапоненко Л.А. Психологические аспекты развития творческой личности будущего учителя. / Гапоненко Л.А. // Формирование активной, творческой личности в учебном процессе школы и вуза / Под. ред. В.К. Буряка и Л.В.Кондрашовой. – Кривой Рог: КрГПИ, 1996. – С. 90-99.
6. Гурець Н.Т. Педагогічні умови розвитку творчої активності молодших школярів у гуртковій роботі: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук / Харківський держ. пед. університет ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 1994. – 25 с.

7. Леонтьев А.А. «Научите человека фантазии...» (творчество и развивающее образование) / А.А. Леонтьев // Вопросы психологии. – 1988. – №5. – С. 82-85.
8. Наволокова Н.П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Н.П.Наволокова. – Х. : Основа, 2009. – 176 с.
9. Чепіль М.М. Педагогічні технології: [навч. посіб]. / М.М.Чепіль, Н.З.Дудник. – К.: Академвидав, 2012. – 224 с.

Світлана Нечіпор (Харків, Україна)

Ольга Грицюк (Луцьк, Україна)

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ШВЕЙНОГО ПРОФІЛЮ

Стаття присвячена пошуку способів вирішення проблем, які постають на шляху організації інклюзивної освіти у професійно-технічних навчальних закладах швейного профілю. Питання розглянуто з точки зору організації навчально-виховного процесу для учнів з вадами слуху на підставі практичного досвіду роботи з майбутніми кравцями.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, інклюзія, кравець, професійна компетентність, технологія, учень, учні з вадами слуху, швейний профіль.*

Статья направлена на поиск способов решения проблем, которые стоят на пути организации инклюзивного обучения в профессионально-технических учебных заведениях швейного профиля. Вопросы рассматриваются с точки зрения организации учебно-воспитательного процесса для учащихся с проблемами слуха на основании практического опыта работы с будущими портными.

Ключевые слова: *инклюзивное обучение, инклюзия, портной, профессиональная компетентность, технология, учащийся, учащиеся с проблемами слуха, швейный профиль.*